

Státní okresní archiv Klatovy

Cech mlynářů a pekařů Stříbrné Hory

1739-1850

Inventář

EL NAD č.: 2055

AP č.: 467

Eva Havlovičová

Klatovy 2011

OBSAH

Úvod

I. Vývoj původce archivního fondu	str. 3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	str. 6
III. Archivní charakteristika archivního fondu	str. 6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	str. 6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky	str. 7
Seznam použitých pramenů a literatury	str. 8
Inventární seznam	str. 9

I. Vývoj původce archivního fondu

Společně se zakládáním měst ve 13. století, ať už královských či poddanských, úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní potravinářská řemesla (řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, pivovarníci atd.) a ta nejnütnější pro každodenní život (ševci, krejčí, hrnčíři, zedníci, kováři atd.). Postupem času docházelo ke stále užší specializaci a ke vzniku řady dalších řemeslných oborů (barvíři, brníři, jehláři, kloboučníci, kožešníci, lazebníci, mečíři, mydláři, nožíři, provazníci, puškaři, rukavičkáři, stolaři, vinopalové atd.).

Ve svých počátcích se řemeslníci sdružovali do bratrstev, která měla náboženský, charitativní a reprezentativní účel. Členové bratrstva se účastnili mší, slavností a pohřbů svých členů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry. Podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. V čele bratrstva byl bratrský mistr se 3 – 4 staršími, kteří byli voleni městskou správou. Tento charakter bratrských sdružení se postupně rozšířil o vlastní hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století vznikají první cechovní organizace, jejich vrchol nastal v 15. a 16. století; v této době cechovní řemeslníci určovali život středověkého města, podíleli se v rámci své organizace na řízení, obraně i slavnostech města. Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru (v městečkách mohla být v jednom cechu sdružena i různorodá řemesla), které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. Ve statutech byla zakotvena pravidla pro provoz řemesla a mravní kodex platící pro mistry, tovaryše, učedníky i pro vdovy po řemeslnících.

Správa cechů byla podobná obecní správě. V čele stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Tato volba musela být potvrzena městskou radou nebo vrchností. Cechmistři měli výkonnou a soudní moc nižší instance nad příslušníky cechu, ti se proti rozhodnutí mohli odvolat k městské radě nebo k vrchnosti, dále už jen ke králi. Cechovní soudy rozhodovaly spory mezi mistry, spory mistrů s tovaryši, spory ohledně výroby a prodeje, dluhy, měly pravomoc trestat přečiny proti statutům, neposlušnost, hádky, násilí mezi členy, tedy vše, co mohlo pošpinit čest cechu a řemesla. Cechmistr také spravoval cechovní jmění, které se ukládalo do cechovní pokladnice zvané klenot či matka. Většina příjmů pocházela ze zaplacených poplatků (např. za svolání cechovní schůze, cechovnímu poslu za obeslání členů, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za uhrazení nákladů za poskytnutí dílny k jeho zhotovení, za zápis do mistrovských register, za pohoštění mistrů apod.) a z vybraných pokut. Zároveň se z ní vydávaly půjčky, podpory členům a vdovám, nakupovaly se potřebné věci pro náboženské a cechovní ceremonie. V cechovní pokladně, která byla většinou ozdobena cechovním znakem, byly také uloženy privilegia, cechovní artikule, pečtidlo, písemnosti mistrů i tovaryšů a cechovní archiv.

Cechovní schůze se konaly cca 3 - 4x za rok, platily se zde cechovní poplatky, vyřizovaly se pozůstalosti, dluhy, přijímali se noví mistři, projednávaly se přestupky proti pořádku, cti a mravnosti, řešily se stížnosti na nekalou soutěž atd. Největší byly výroční zasedání cechů, při nich se sešli všichni členové i tovaryši; ti ovšem neměli poradní ani usnášející hlas.

Nejpozději od 15. století měl každý cech svůj znak, který nejčastěji zobrazoval typický výrobek, náradí a pracovní pomůcky příslušného řemesla, materiál a suroviny daného řemesla nebo patrona řemesla či řemeslníků, případně jeho atributy. V kostele měl také každý cech svůj oltář.

Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků

i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

V cechovním pořádku byl nejnižší postaven učedník (učeň), do řemeslnické dílny přicházel okolo 15. roku svého věku, jeho učební doba se postupně ustálila na 3 letech, po tomto období se učeň podrobil tovaryšské zkoušce, po jejímž úspěšném absolvování získal tovaryšský list. Tovaryš se pak dále učil u mistra, ale za svou práci již dostával mzdu. Tovaryši během svého učení tzv. vandrovali od místa k místu, i v cizině, aby získali co nejvíce nových zkušeností. Pokud se chtěl tovaryš usadit a stát se mistrem, musel podstoupit mistrovskou zkoušku a splnit řadu dalších náležitostí.

Zájemce o vstup do cechu musel předložit doklady o svém vyučení ukončeném tovaryšskou zkouškou (tovaryšský list), stát se měšťanem daného města (vlastnit dům), pocházet z manželského svazku (nemanželský původ byl překážkou), a hlavně předložit svůj mistrovský kus a složit příspěvek do cechovní pokladnice, který v průběhu doby stále narůstal. Zpočátku nebylo příliš těžké vstoupit do cechu, ale časem to bylo stále složitější. Cech se postupně uzavíral, ovládlo ho jen pár mistrů, kteří zaměstnávali ostatní samostatné řemeslníky a také učně a tovaryše. Možnosti, jak se stát členem cechu, byly nakonec jen právo dědičné, přiřazení tovaryše do rodiny mistra a sporadicky přistoupení po složení mistrovské zkoušky.

Pro existenci cechů mělo velký význam konání trhů. Při týdenních trzích se prodávaly věci pro každodenní potřebu (ovoce, zelenina, maso, mouka apod.), na trh přicházeli přesporní trhovci - sedláci, kteří zde prodávali své přebytky. Při velkých výročních trzích - jarmarcích měli do města přístup i cizí řemeslníci, nabídka zboží byla pak mnohem pestřejší, bylo možno si také opatřit suroviny pro vlastní výrobu.

Další důležitou výhodou pro řemesla a obchod byla přítomnost obchodní cesty vedoucí městem, s níž byly spojeny nucené sklady. V praxi to znamenalo, že všichni obchodníci byli povinni cestovat po určité cestě, platit cla a v případě nuceného skladu musel kupec v daném městě složit své zboží a nabídnout ho místním měšťanům, kteří zároveň nabídli své výrobky.

Obecně lze cechy dělit na *prosté* (tvořeny jen jedním řemeslem) nebo na *spolucechy*, které tvořilo buď více rovnoprávných cechů (všechny byly vyjmenovány v názvu, cechmistrů byli voleni za každé řemeslo, měli společný oltář i cechovní shromaždiště, např. pekaři a mlynáři, kováři a zámečníci apod.), nebo jedno řemeslo bylo podřízené druhému (v názvu byly jen hlavní řemesla, např. pivovarníci a sladovníci, a jako podružné řemeslo k nim náleželi vozatajové). Velmi často docházelo k propůjčování statut, hlavně pražské cechy nebo cechy větších měst propůjčovaly svá statuta cechům venkovským.

Cechy se chránily před konkurencí, k tomu jim napomáhalo *mílové právo* (na míli od města nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky, mílí se rozumělo cca 9 km) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno jen v rámci cechu, při čemž existovalo pár výjimek vyplývajících z dvorských svobod či šlechtického patronátu). Tato silná ochrana, omezování iniciativy a konkurence, způsobila jakoby zamrznutí dalšího rozvoje cechů. Zavádění novinek ve výrobě, zvýšení produktivity práce či nových výrobních postupů bylo přijímáno jen zřídka. Každá inovace byla možná, jen pokud ji schválil celý cech. Cechy se tak staly brzdou hospodářského vývoje a rozvoje manufakturní výroby.

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. K tvrdším postupům bylo přistoupeno za Karla VI., kdy byl 16. listopadu 1731 vydán Generální cechovní patent pro české země, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů uvnitř cechu, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora k dozoru nad činností cechů. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky dědičných zemí českých, které sjednotily

cechovní předpis v českých zemích. Byly zde napevno zakotveny práva a povinnosti tovaryšů, jejich mzdové podmínky, předpoklady pro získání mistrovského oprávnění, sjednoceny náležitosti učebního poměru a odstraněno vše, co bránilo rozvoji. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo postupně k rušení některých cechů a nové se již nezřizovaly. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat živnost i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým dne 20. prosince 1859 vydal Živnostenský řád platný od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu. Všechny dosud platné předpisy o nabývání živnostenských, továrních a obchodních oprávnění, dále i všechny starší a s tímto živnostenským řádem neslučitelné předpisy, byly prohlášeny za zrušené.

Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Stříbrné Hory byly založeny jako hornická osada v roce 1521. Tehdejší majitel nalžovského panství Svojše z Velhartic a Letova požádal krále Ludvíka Jagellonského o horní právo na těžbu stříbra, které mu bylo uděleno 10. června 1521. Naleziště byla velmi bohatá, od toho se odrážel příliv nových obyvatel, zpočátku především německých horníků z okolí Jáchymova, a prosperita celé osady. Proto další majitel nalžovského panství, Jan z Rožmberka, požádal krále Ferdinanda I. Habsburského o povýšení osady na městys, což se stalo 28. února 1530.

S přílivem obyvatelstva souvisel nejen rozvoj dolování, ale také řemesla a obchodu. Ve Stříbrných Horách se začali usazovat jednotliví řemeslníci, důležité pro chod městečka. V průběhu 16. století zde pracovali řezníci, kováři, tesaři, zámečníci, krejčí, švec, kramář, hostinský, provazník, mlynář, lazebník, kožišník a postřihovač. K zakládání samotných cechů pak docházelo od konce 16. století. Prvním je cech krejčovský zmiňovaný již v roce 1587.

V roce 1591 získali Nalžovy Švihovští z Rýzmburka. Stav řemesla v městysu v polovině 17. století zachycuje Berní rula, která udává, že zde bylo 5 řezníků, 6 krejčích, 4 tkalci, 6 ševců, 2 pekaři, 2 truhláři, šenkýř, bečvář a tesař.

K další změně majitelů došlo v roce 1718, kdy zadlužené panství koupil Jan Norbert, hrabě z Pöttingu. Za působení rodu Pöttingů na nalžovském panství byly potvrzeny artikule a statuta společného cechu kovářů, kolářů, bečvářů, truhlářů, zámečnicků a sklenářů v roce 1723 a cechu mlynářského v roce 1739.

Posledním velkým rodem, který působil na nalžovském panství, byli Taaffové, kteří jej vlastnili od roku 1769. Na jejich žádost povolil František Josef I. svou listinou z 24. září 1850 městečku Stříbrné Hory čtyři výroční trhy. Na třetí čtvrtek po Velikonocích, po sv. Václavovi (28. září), na pondělí po sv. Prokopu (4. července) a na pondělí po sv. Lucii (13. prosince).

Po celé toto období pracovala ve Stříbrných Horách velká řada řemeslníků, kteří se organizovali ve výše zmíněných ceších, ke kterým postupně přibývaly i další obory. Do zrušení cechovní soustavy v roce 1859 pravděpodobně ve Stříbrných Horách vykonávaly svou činnost 4 cechy: společný pro pekaře a mlynáře; krejčovský, zednický a společný pro kováře, koláře, bečváře, truhláře, zámečníky, sklenáře, kameníky, obuvníky, cihláře a tesaře.

Nastupující organizací, která nahradila cechy, bylo nejdříve Společenstvo řemesel a později Společenstvo smíšených živností Stříbrné Hory. Přesná doba jeho vzniku není známa. První zápis v dochované knize zápisů ze schůzí je z 20. ledna 1924. Předchází mu jednatelská zpráva za rok 1923. Do této doby lze předpokládat, že organizace řemeslné výroby probíhala po staru, jako za fungování cechů.

K likvidaci společenstva došlo v roce 1942. Dne 10. července 1942 proběhla schůze o provedení likvidace společenstva, současně byl majetek společenstva rozdělen jednotlivým odborným společenstvům, do nichž byli přiřazeni stávající členové. Úřední agenda (knihy, účetní doklady, razítka) byla předána 6. října 1942 na základě příkazu Okresního hejtmanství v Klatovech, č. j. 48696/42-VI-8/98 ze 30. září 1942 Společenstvu různých živností Klatovy. Tímto dnem Společenstvo smíšených živností Stříbrné Hory zaniklo.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání archiválií z MNV Nalžovské Hory bez skartačního řízení došlo 15. června 1960. Žádný předávací protokol či seznam archiválií se nedochoval. Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie pocházejí z časového období 1739-1850. Nejstarší písemností jsou artikule a statuta cechu mlynářského ve Stříbrných Horách (1739). Nejmladší záznamy nalezneme v knize počtů (1850).

Archiválie jsou psány v češtině, jedná se o 1 listinu, 1 úřední knihu a 1 fascikl. Čitelnost písemností je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem a mírně plísněmi, cechovní kniha je také poškozena od hmyzu. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,05 bm, které tvoří 3 inv. č. Během inventarizace nebyla provedena žádná vnitřní skartace. Úplnost fondu je torzovitá. Jedná se o archiválie II. kategorie. Původce dřívější signatury se nepodařilo zjistit.

Během zpracování byla provedena vnitřní změna č. 2/1451 z 13. května 2011, kdy byly z AF Cech kovářů, kolářů, bečvářů, truhlářů, zámečníků a sklenářů Stříbrné Hory, EL NAD 1451, přesunuty archiválie (1 listina, 1 úřední kniha, 1 balík) z let 1739-1850, celkem 0,05 bm, do nově vzniklého AF Cech mlynářů a pekařů Stříbrné Hory, EL NAD 2055.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochované archiválie nám umožňují seznámit se zněním typických cechovních artikulí z 1. poloviny 18. století. Jsou zde přesně formulovány všechny zákonitosti a pravidla pro provoz daných řemesel. Také se tu názorně setkáváme s propůjčováním statut mezi jednotlivými cechy.

Kniha počtů nám poskytuje přehled o hospodaření cechu mlynářského a pekařského od poloviny 18. století do poloviny století 19. Jsou zde vypsány veškeré výdaje na reprezentaci cechu, na poskytování půjček včetně zaplacených úroků a dále příjmy z vybraných členských poplatků a z poplatků za tovaryšské a mistrovské zkoušky.

Na pamětním listu, který byl vydán k nákupu pohřebního příkrovu, je přitisknuta pečeť cechu. Jedná se o červený vosk, průměr otisku je 3,5 cm. V pečetním poli se nachází císařská koruna, pod ní je naznačen štít, který je rozdělen na dvě poloviny. Vpravo je preclík a pod ním asi dvě žemle, vlevo pak mlynářské kolo. Na opisu je celkem zřetelně otisknuto: .PE:CE.MIESTA.HORI.♦STRZIBERNI.NAD.NALZCOVI.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2011 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová

Klatovy 11. 11. 2011

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice : Městské knihy s. r. o., 2001.

WINTER Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620).* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

HLEDÍKOVÁ Zdeňka, JANÁK Jan, DOBEŠ Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NODL Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku.* Praha : Argo 2002. ISBN 80-7203-448-0.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část I. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1927.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část I. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1928-1929.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část II. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1930-1932.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část II. dílu.* Klatovy : nákladem města Klatov 1933-1936.

KUMPERA Jan. *Dějiny Západních Čech od pravěku do poloviny 18. století.* Plzeň : Nakladatelství Ševčík 2004. ISBN 80-7291-108-2.

SOKA Klatovy. *Archiv města Nalžovské Hory, EL NAD 923.*

SOKA Klatovy. *Společenstvo smíšených živností Stříbrné Hory, EL NAD 689.*

Kolektiv autorů. *Nalžovské Hory 1380-1980.* MNV Nalžovské Hory 1980

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. číslo	Sign.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn.
I. Listiny				
1	II/109	1739, duben 6., Nalžovy Václav Maria, hrabě z Pöttingu potvrzuje propůjčené artikule cechu mlynářskému ve Stříbrných Horách, s inzertem statut a artikulí z 15. března 1739 cechu mlynářskému v Sušici. orig. papír, 21 x 34,7 cm – 46 str., svázáno v kožené vazbě, česky, přitištěná pečeť vydavatele, přivěšené pouzdro na žluté stuze, pečeť chybí		L 1
II. Knihy				
2		Kniha počtů cechu mlynářského a pekařského v Horách Stříbrných papírová vazba, česky, 37,0 x 23,5 cm, potřhaná a poškozená od hmyzu	1767-1850	K 1
III. Spisy				
3		Pamětní list počestného cechu mlynářského a pekařského v Horách Stříbrných na nákup pohřebního příkrovu ze sametu, zlatem vyšíváného (přitisknutá cechovní pečeť)	1828	C 1

Název archivní pomůcky:	Cech mlynářů a pekařů Stříbrné Hory
Značka archivního fondu:	CMP Stříbrné Hory
Časový rozsah:	1739-1850
Počet evidenčních jednotek:	3 (1 listina, 1 úřední kniha, 1 fascikl)
Počet inventárních čísel:	3
Rozsah v bm:	0,05
Stav ke dni:	11. 11. 2011
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 11. 11. 2011-č j. SOAP/040-0783/2011